

Gheorghe Mitrache

VASILE ALECSANDRI SPECTACOLUL LUMII. PROZĂ DE CĂLĂTORIE

IN MEMORIAM – GHEORGHE MITRACHE

În geroasa zi de 28 februarie 2005, în urma unui accident de mașină, profesorul Gheorghe Mitrache se mută în alt ținut, acolo unde îl așteptau Eminescu și Creangă, dar, mai ales, Vasile Alecsandri, căruia îi promisese a-i face un *portret din corespondență*. Întreprinderea, reprezentând studiile doctorale, era aproape finalizată, dar, nu am aflat niciodată cauza, profesorul Mitrache amâna predarea lucrării, spre disperarea îndrumătorului său, prof. univ. Alec Hanță. Nedumerit de această ezitare, dorind pesemne să vadă mai repede *portretul* imaginat de domnul Mitrache, în 31 ianuarie 2008, domnul Hanță a *plecat puțin* să-și întâlnească doctorandul în același

ținut al umbrelor. Se vor fi întâlnit, vor fi discutând încă, noi nu avem cum ști, nici cum afla.

Când, la împlinirea a trei ani de la despărțirea de cel care ne-a fost nu doar coleg, ci și prieten, ne-am adunat la Colegiul „Ion Creangă” din București să-l evocăm, doamna prof. univ. dr. Valentina Marin Curticeanu a adus unul dintre referatele pe care doctorandul Mitrache le susținuse de-a lungul demersului său doctoral.

Îl redăm în cele ce urmează, ca un scurt memento în memoria unuia dintre dascălii de excepție ai învățământului românesc, nu fără a spera că familia va lua într-o zi (ce o dorim cât mai apropiată) hotărârea de a publica teza din care, după cum susținea prof. Mitrache, mai trebuia elaborată doar bibliografia. (**Rodica Lăzărescu**)

Cea mai durabilă parte a operei lui Alecsandri, susține G. Ibrăileanu și, după el, și alți critici, este proza sa. Ca și la ceilalți scriitori pașoptiști, se observă în proza lui Alecsandri o confluență de stiluri și curente literare, evidențiind un spirit umoristic de gust superior, cu rafinate comportamentale și lingvistice. Acesta este când realist, când romantic, când de o sobră observație, când de un subiectivism excesiv, după materia pe care o investighează.

Este jovial în această proză memorialistică în care motivul călătoriei dobândește noi conotații în contextul operei. Evocarea unei „călătorii” a banilor dintr-un buzunar într-altul (*Istoria unui galbân*) dă scriitorului posibilitatea de a cerceta și a pune în lumină imaginea societății moldovenești a secolului al XIX-lea cu toate moravurile ei. Cum din umor au ieșit opere celebre, scriitorul o știe și, în consecință, pe un ton de jovialitate, se descoperă causeurul, împătimitul după o conversație spumoasă, care dă momentelor povestirii aspect dialogic.

Scrierile în proză evocă „primblări”, autorul având astfel posibilitatea să compună cu ajutorul unui ochi proaspăt, dar cultivat și ironic, imaginea lumii. **O primblare la munți, Borsec, Balta-Albă, Călătorie în Africa** și chiar **Iașii în 1844** sunt, oricum, jurnale de călătorie în care se întâlnește convenția unor structuri literare consacrate, precum **Străinul**, după tehnica lui Montesquieu din *Scrisori persane* (**Borsec, Balta-Albă**), **povestirea în povestire**, după modelul Halima (**O primblare la munți**), **epistola** (**Călătorie în Africa**). Dând impresia de spontaneitate, scrierile lui Alecsandri se impun printr-o retorică aparte și organizare interioară ce probează cultura în domeniu a scriitorului. Condeii lui Alecsandri

pare spontan, precum pegas în zborul său nestrunit, iar „primblările” sale sunt adevărate *jurnale intime* de călătorie, ieșind deci din „categoria plicurilor de poștă” pentru a intra în dimensiunea literaturii:

Adevăratul călător e acela care, când se pornește la drum, își propune să meargă unde l-o duce fantezia lui, astăzi spre răsărit, mâine spre apus, astăzi pe mare, mâine pe uscat, iar cât pentru acela care se jertfește de bună voie unui țel întocmit după harta geografică, acela îl socot un curier însărcinat de a să purta pe sine-și ca pe un pachet dintr-un loc într-altul. Pentru ca să nu intru dar în categoria plicurilor de poștă, dă-mi voie să urmez după placul meu și să mă rătăcesc pe unde m-aduce condeii. La aceasta mi-i zice poate că un bun călăreț trebuie să știe a stăpâni zburdările calului său; dar oi răspunde și eu că din toate lighioanele lumii, condeii este cel mai greu de cârmît, și că adesea este răsturnat cine vrea să-l înfrâneze. (Iașii în 1844)

Dând impresia de spontaneitate, scriitorul are totuși știința construcției literare, descrierile naturale implicându-se în firul narativ, comentariile autorului ieșind la iveală prin finețea și umorul lor, povestirea în ramă asigurând un mesaj sigur scrierilor și dând fluiditatea povestitului. De altfel, naratorul artist din **Buchetiera de la Florența**, unul cultivat, fermecător și patriot fervent, face elogiul călătoriei ca inițiere: *De o săptămână mă aflu la Florența, alergând în toate zilele, de dimineața până sara, prin deosebitele părți ale orașului, spre a vedea nenumăratele minuni cuprinse în sânul său; la tot pasul un nou lucru vrednic de laudă se arăta ochilor mei și îmi insufla un sfânt respect pentru maiștrii nemuritori care au înzestrat patria lor cu atâtea podoabe ce fac minunea călătorilor.*

[...] *Când a da Dumnezeu (ziceam în mine, în fața unui monument sau al unui tablou), să avem și noi în Moldova un Raphael, un Michel Ange, a căror producere minunate să poată atrage ochii și laudele națiilor asupra noastră!* Nu există scriere în care povestitorul să nu facă o călătorie, imaginară bineînțeles, în natură, istorie, arheologie, folclor, fiind astfel un precursor al lui Odobescu și Hogaș prin structura polifonică a scrierilor. Închipuind un dialog cu un interlocutor de aceeași speță, tânărul boier al salonului moldovenesc, povestitorul are darul oralității, dând senzația că oficiază un act intelectual: *Dorești ca să-ți trimit o descriere a lașilor. Iată dar că, pentru mulțumirea ta, mă hotărâsc a-mi scutura lenea și a încăleca pe condei spre a întreprinde o primblare pitorească prin ulițele capitalei Moldovei.*

Spre deosebire de celebrele modele, jurnalul lui Alecsandri este evocator, nu reflexiv, mai ales că privitul este virtutea călătorului care vede lumea ca un spectacol magnific ce-și derulează secvențele pe pânza mare a vremii. Este privirea iscoditoare a străinului care, venit din peisajul valah, este nesătul de perspectiva lumii civilizate. Uimirea lui Alecsandri nu este aceeași cu a boierului cu anterior Dinicu Golescu, ci a valahului care nu mai are complexe de inferioritate și care nu mai scrie pentru folosul neamului, ci pentru plăcerea de a desfăta. Scriitorul nu se mai lamentează, ci este ironic. Precum Dinicu Golescu în însemnarea sa, Alecsandri își evocă „primblările” cu gândul la Moldova, vocea morală a scriitorului auzindu-se deseori: *Eu făceam alt soi de observări mult mai puțin filozofice, dar totuși întristătoare. Privind mărimea pieței [din Tuluza, n.n.] și regula care prezidă la vânzarea proviziilor zilnice ale orașului, îmi aduceam aminte de medeanul glodos al Sântului Spiridon din Iași, unde când vezi carnea zvârlită pe tarăbi și poamele ascunse într-un nor negru de muște, îți vine să te hotărâști a muri de foame! (Călătorie în Africa).*

Orice scriere în proză, că e amintire sau jurnal de călătorie, că e nuvelă de factură romantică sau roman memorialistic, izvorăște dintr-o patriotică pornire, încât întâmplarea istorisită dobândește proporții uriașe, provocând în suflete o „electrică scânteie”. Astfel programată, proza lui Alecsandri se remarcă prin organicitate, chiar dacă s-a spus că scriitorul nu are „o conștiință fermă de prozator”. De aceea, **O primblare la munți** sau **Români și poezia lor**, **Călătorie în Africa** sau **Nicolae Bălcescu în Moldova**, **Porojan** sau **Protestație în numele Moldovei**, scrieri de facturi diferite, sunt remarcabile prin liricitatea textului, nota eseistică, retorica povestirii și tehnica povestitului. Dacă Ion Ghica și-a conceput proza memorialistică sub forma *Scrisori către Vasile Alecsandri*, putem admite că forma scrisorilor o are în grijă și Alecsandri care se adresează unui interlocutor cult și patriot (Costache Negri, A. Hurmuzachi, M. Kogălniceanu, I. Bălăceanu), apt să înțeleagă mesajul prozatorului.

Alecsandri își începe cariera de prozator cu nuvela romantică **Buchetiera de la Florența**, scrisă în urma impresiilor de călătorie din Italia. Curios, dar în aceeași perioadă scrie comedie satirică, implicându-se în realitatea imediată. Un scriitor total, așa cum dă impresia,

ori virtuozitate într-o perioadă de întemeiere a literaturii autohtone? E de ajuns să se spună că Alecsandri familiarizează cititorul și spectatorul cu noi genuri și specii literare, unele în premieră în literatura română.

În proză, acesta se apropie, în ce are mai bun, de maniera balzaciană de a scrie, chiar dacă un anumit parfum exotic amintește de jurnalul lui Chateaubriand. Dacă **Buchetiera de la Florența** este excesiv romantică, fiind într-un fel o expresie a unei experiențe netransfigurate, celelalte povestiri trăiesc prin vivacitatea limbajelor și a personajelor adecvate unei perioade de tranziție, ea însăși de un farmec inegalabil. Multe proze se îndreaptă spre realism, având girul balzacianismului. Că sunt percepute ca memorialistică de călătorie sau ca tablouri sociale, aceste scrieri fac deliciul unor lectori fără prejudecăți, fiindcă Alecsandri are ochi proaspăt, capabil să diferențieze și să insiste acolo unde este nevoie. Iată, de altfel, care ar fi înclinația prozatorului: *Nu, eu nu înțeleg ca cei mai mulți, adică de a se face robul unui plan și, în urmărire, de a alergera ținta pe linia dreaptă până la telul propus, fără a să abate din cale și fără a îndrăzni de a ieși din rolul de mașină drumeată. Numesc voiaj acela singur care, liber de orice înrâurire străină, urmează numai caprițiile vremelnice a închipuirii și care ia ființă fără pregătire, precum și fără scop hotărât. (Iașii în 1844).* Scriitorul face distincție între călătorie și drumeție. Drumeția este plăcută, călătoria – creație, și când avem jurnal de călătorie, aceasta este un pretext pentru exercițiul de stil.

Călătoria este o aventură spirituală mai ales când autorul ei nu o înregistrează ca fapt în sine; aceasta este un mijloc prin care autorul bucură și se bucură, exprimă și se exprimă. Ea bucură privirea și spiritul, fiindcă jurnalul este proză de ficțiune cu virtuți artistice de un modernism aparte.

Sub formă epistolară, scrierile au fluentă, ceea ce înseamnă un fel de oralitate, fiind un dialog spiritual între autorul aflat în diverse ipostaze și partenerii de discuție de aceeași factură. Om de societate, scriitorul este spiritual, cu intenția de a întreține o discuție mondenă; este un conlocutor agreabil, dându-și seama de această calitate pe care știe să și-o pună în valoare: *Pentru ca să nu intru dar în categoria plicurilor de poștă, dă-mi voie să urmez după placul meu și să mă rătăcesc pe unde m-a duce condeiul. La aceasta mi-i zice poate că un bun călăreț trebuie să știe a stăpâni zburdările calului său; dar oi răspunde și eu că din toate lighioanele lumii, condeiul este cel mai greu de cârmit, și că adesea e răsturnat cine vrea să-l înfrâneze (Iașii în 1844).*

Alteori, Alecsandri urmărește caractere, fiziologii implicate în realitățile concrete ale țărilor române, după metoda balzaciană bine cunoscută de scriitorul nostru. „Realismul” acestor scrieri trece ușor în fabulație, așa încât paginile autobiografice (*Un episod din anul 1848*, *Dridri*) sunt documente de viață și proză memorialistică. Oricum ar fi interpretată, epica lui Alecsandri, cu multiplele-i resurse, prevestește pe marii scriitori de mai târziu (I. Creangă, C. Hogaș, M. Sadoveanu). Proză poetică, prevestind chiar pe Macedonski, cu suavități lingvistice și ingenuități comportamentale ca la viitorul

Hogaș, dar mai ales cu un deosebit apetit al povestirii ca la marele Creangă.

În *Istoria unui galbân*, Alecsandri povestește utilizând expresii paremiologice, stilul se mișcă în cadente orale atunci când se dialoghează, iar comentariile autorului sunt pline de spirit. El nu inventează prin fiziologii, ca Negruzzi și Kogălniceanu, ci pune în mișcare o întreagă construcție epică pe care o susține prin digresiuni de tot felul, de la umorul fin la lirismul descrițiilor, evidențiind o lume peștrită, de feudali îngâmfati și de burjuii ridicoli, de aventurieri din toate mediile. Scriitorul își pune în valoare spiritul de observație, simțurile îi sunt acutizate, umorul ocupă locul principal, satirizând moravuri și configurând tipologii diverse. O epocă de tranziție este înfățișată cu un vocabular de tranziție, în care neologismul se împacă de minune cu arhaismul și acestea două cu expresia neaoșă. Fermecător acest vocabular, pentru că Alecsandri are darul de a aranja cuvintele pentru a scoate efecte satirice și umoristice: *În adevăr nu e privești mai desăvârșită și mai originală de cât a unei cete de țigani la drum! Giudele cu barbă albă și cu fața neagră merge pe un cal pag înainte, îmbrăcat cu giubea roșie și încongiurat de vreo trii sau patru bătrâni ca dânsul, serioși și purtând giubele albastre și lungi. Ei sunt cârmacii între ceilalți țigani. După dânsii vin în rând o mulțime de căruțe nalte și pline de copii, de capre, de foi, de strețe ș.c.l.*

Trecerea galbânului și a paralei dintr-un buzunar în altul, de la un om la altul prilejuiește scriitorului o înlănțuire de episoade ale căror personaje fac parte din diverse categorii sociale, de la protipendadă până la cele de extracție joasă. Secvențe spectaculos-romantice, personaje de o mare diversitate, comentarii satirice sau joviale, investigații sociale – acestea sunt constantele scrisului în *Istoria unui galbân*.

Este mai puțin important dacă povestirea este originală sau nu – s-au găsit surse de inspirație și aici – fiindcă meritul lui Alecsandri constă în structurarea materialului și în „scenariul” pe care-l inventează autorul, în „retorica” textului. Sunt fragmente care prevestesc limba-n colțuri a lui Creangă, altele pe Mihail Sadoveanu prin savoarea lingvistică, prin amalgamul de lume orientală și prin „comentariile” detașate ale scriitorului.

Autorul introduce în povestirea dialogată vestitele fiziologii cărora le-au dat strălucire în epocă Negruzzi și Kogălniceanu. Alecsandri are tot ce-i trebuie pentru a o realiza: spirit de observație, vervă satirică și suplețe lingvistică: *Galbânul – (după un zâmbet): Tânărul ce mă câștigase în cărți era una din acele ființe a căror nume sfârșesc în escu, când se află la Moldova, și în eanu când merg la Valahia: ființi problematice care trăiesc fără a avea nici un chip de viață, care pică năpaste în casele și la mesele oamenilor și care astăzi se primblă în droște de Bandmaier, îmbrăcați în straie nouă, încălțați cu botine de glanț și mâini îi vezi plămădind glodul ulițelor cu ciubote rupte, cu surtucul descusut și cu pălăria roasă pă cap: trântori parazitiți ce s-au introdus de o bucată de vreme în societatea românilor, speculând nevinovăția și încrederea lor, și care au fost crescuți la școala vestitului Robert-Macarie de coțcăreasca pomenire.*

Și scriitorul improvizează precum în aceste versuri pe care galbânul le spune paralei când își amintește de Zamfira țiganca: *Tu ești o nălucire, / Un farmec aurit, / Un vis de fericire, / Un înger de slăvit! / Din cer ești o minune, / Si dulce-i glasul tău / Ca sfânta rugăciune / Când bate ceasul rău.*

Paraua îi laudă galbânului „talentul improvizăției în privirea țigăncelor”, iar galbânul însuși recunoaște truda în improvizăție: *Acele versuri pe care numai eu știu cât am asudat până ce le-am improvizat.*

Povestea de dragoste a căpitanului cu soția arnăutului, încheiată cu întemnițarea acestuia și trimiterea la mănăstire a femeii, prevestește acele „iubiri interzise” din povestirile sadoveniene; pățania boierului ispravnic a căruia nevastă trăia cu verișorul de-al doilea, profesor de franceză și mare iubitor de vânătoare, amintește de subiectele pline de haz cu încornorați din vodevilurile și comedii satirice ale lui Alecsandri; episodul în care se evocă vânzarea tinerei țigănci Zamfira, traiul ei la curtea boierească, fuga cu Nedelcu țiganul care este prins și spânzurat, ea înnebunind, privește o problemă arzătoare a epocii revolute: dezrobirea țiganilor. Aceste întâmplări evocate în spiritul romantismului pitoresc, dar cu tente satirice, amintesc de realități concrete ale Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, de interdicții sentimentale, de nelegiuiri, de constrângeri sociale, așa încât nuvela în întregime este o frescă socială în care autorul însuși este un comentator lucid al moravurilor.

Povestirea este întreruptă deseori de numeroase digresiuni lirice, de fragmente descriptive și evocatoare de un idilism de suprafață: *Acea vreme fu pentru dânsa [Zamfira, n.n.] o vreme fericită, căci îndată când răsărea soarele, ea alerga pe câmpii cu ceilalți copii, alungând fluturi din floare în floare, se rătăcea prin lunci după cules mure, după cuiburi de paseri, sau culegea lemni verzi de făcut fuse și linguri de strung. Duminicile se ducea la horile din sat, se da în scrânciob, privea cum giuca ursul după sunetul daerelii, și sara, când se întorcea la sațră, se aduna grămadă cu ceilalți copii, pe lângă foc, asculta povești de la moșnegi și dormea vioasă în cântecele fluierilor.*

O virtute a nuvelei este naturalețea dialogurilor, a limbajului care este un rezultat al valorificării cuvintelor și expresiilor neaoșe, proverbelor și zicerilor populare pe care autorul le introduce cu nonșalanță în vorbirea „personajelor”: *Râde dracu de porumbele negre; Leul deși îmbătrânește tot leu rămâne, asemenea și galbânul galbân; fata mare ispravă n-are etc.*

O primblare la munți (1844) prevestește pe Calistrat Hogaș prin verva lingvistică, prin livrescul imaginilor și umorul hohotitor, sănătos, de esență populară. Grandoarea peisajului montan este înfățișată prin superlativul adjectivelor care hiperbolizează și personifică; uneori, homerismul imaginii din care Creangă și, mai târziu, Hogaș sau Geo Bogza fac o adevărată artă de descriere, este întâlnit la poetul clasicizant de data aceasta: *În dreapta noastră, un lanț de munți printre care Scăricica se înalță cu mândrie; în stânga alt lanț de dealuri îmbrăcate cu tufari sălbatici; în urmă-ne, cu o strajă depărtată, Petricica, ce pare că păsește târgul*

Petrei, culcat la picioarele ei; în fața noastră, un amfiteatru de alți munți acoperiți cu brazi nalți, care se zugrăvea ca o armie întreagă pe cerul înflăcărat de razele cele mai de pe urmă ale soarelui.

Alecsandri este la confluența clasicului cu romanticul; temperament clasic, cu o privire „solară”, acesta are însă predilecție pentru peisajul exotic sau autohton, întâlnit mai târziu în *Pasteluri: Cu cât lumina se ivea pe cer, aburii de prin fundul văilor se ridica în văzduh și da lucrurilor o privire fantastică. Când și când un stejar nalt, răzbătând pâcle, ni se arăta ca o nălucă din altă lume, cu brațele întinse, cu trupul învăluit de un giulgiu alb; și din vreme în vreme câte un vultur spăriet bătea din aripi și se izbea în sus, umplând codrul de țipete furioase.* Tudor Vianu observa în descrițiile naturale ale lui Alecsandri înclinația acestuia spre culoare și efecte de lumină – amintind de impresionismul imaginii, iar Zoe Dumitrescu-Busulenga îl urmează pe maestru, afirmând: *Ochiul scriitorului vede natura atent și o reface cu prospețime în multiple aspecte de perspectivă, de lumină, de înălțime. Parcă ar urmări, cu o curiozitate de pictor impresionist, cu o acuitate vizuală a unui Monet, de pildă, momentele zilei cu modificările pe care lumina le aduce locurilor și obiectelor.*

Alecsandri are ochiul proaspăt, nu poate cădea în manierism, fiindcă vigoarea lui vine din tinerețea literaturii noastre, atunci neperversă: *Unul din noi, privind Ceahlăul în minutul acela, îl asemănă cu un urs negru purtând pe cap un coif de aur.*

Fermecător este scriitorul în acest memorial de călătorie unde-și pune în valoare toate disponibilitățile psihice și livrești, care fac din **O primblare** o plăcută destindere intelectuală. Oralitatea stilului, plăcerea de a înșira cuvinte ce sună frumos la auz sunt virtuți ale scrisului său.

Ne întâmpină „povestirea în povestire”, tehnica narativă care îl caracterizează îndeosebi pe Mihail Sadoveanu. Fragmentul următor din acest jurnal intim de călătorie, în care un călugăr istorisește, are puncte comune cu altele, frecvente, din opera sadoveniană: *Acum or fi mai douăzeci și doi de ani, pe vremea când au intrat turcii în Moldova ca să deie goană volintirilor, eu eram vânător de munte și pot zice fără fală că în tot ocolul Bistriții nu se găsea alt român mai verde și alt chitaș mai sigur decât mine. Atunci să mă fi văzut când mă iveam pe vârful unui munte, cu pletele-n vânt, cu peptul gol, cu fața rumenă și cu durda pe umere! Toți care mă cunoștea nu mă chema altfel decât Păunașul codrilor, voinicul voinicilor.* Senzația este că am intrat în mijlocul personajelor povestitoare din *Hanu-Ancuței*. Mai mult decât un jurnal de călătorie, **O primblare la munți** descoperă farmecul povestirii prin „relieful” cuvintelor în propoziții și al acestora în fraze, prin verva umoristică și vâna nostalgică a sufletului moldovean.

Balta-Albă și **Borsec** sunt tot impresii de călătorie, dar se simte mai pregnant fantezia scriitorului în structura literară, urmărindu-se accentele sociale prin care autorul, deghizat într-un străin (înaintașul abatelui de Marenne din *Zodia cancerului*) ce vizitează aceste provincii de la porțile Orientului, cu grotescul, dar și cu pitorescul lor, se dovedește un observator fin, cu mult umor și îngăduință.

Este evocat un univers peștriț la hotarul dintre feudalism și civilizație, dintre Occidentul statornic în tipare și orientul dinamic, supus înnoirilor. Se pare că tocmai acest amestec de crepuscular și matinal în dimensiunea socialului și culturalului, al civilizației îl provoacă pe scriitor în demersul său mai mult umoristic decât satiric, fiindcă această lume peștriță este surprinsă în intențiile ei de autodepășire. Ridicolul situațiilor este privit de scriitor cu bonomie, căci tocmai acest contrast prevestește dinamica la toate nivelurile existenței și conștiinței. Că percepem un anume snobism, că apare o oarecare frivolitate, totul este privit de scriitor cu îngăduință din interior, cunoscând și interpretând, avertizând și ironizând.

Investigarea societății moldovenesti prin mijlocirea ochiului proaspăt, fără prejudecăți, al străinului, tehnică întâlnită în *Scrisorile persane* ale lui Montesquieu și reluată de Sadoveanu în *Zodia cancerului*, îi dă posibilitatea autorului să urmărească impactul noului în comportamentul uman, în timp ce Sadoveanu dezvăluie, prin același procedeu, „filosofia” și etnopsihologia unui popor care se simte mai aproape de Dumnezeu.

În **Balta-Albă**, la fel ca în alte scrieri în proză, scriitorul pasoptist are verva lui Creangă, bonomia lui Sadoveanu și, deseori, spiritul de observație, în dimensiunea satiricului, al lui I.L. Caragiale din *Momente și schițe*. Notația realistă sigură completează agreabil digresiuni care fac din Alecsandri un plăcut și rafinat povestitor căruia îi place să stea la taifas. El dă impresia că „se joacă”, punând în discuție de toate, cu umor și farmec, evidențiind contrastele sociale ca un bun cunoscător al realității românești. Prin stilul său colocvial, Alecsandri se dovedește omul de societate care știe să capteze atenția, punându-și mereu în evidență ușurința în exprimare și vocația vorbelor de duh: *Ochii damelor atât de fermecători, zâmbetele lor grațioase, glasurile lor dulci, taliile lor bine făcute și care se mișca răpide în figurile contradanțului sau trecea ca fantasmă albe în vârtejul vântului; acel amestec de flori, de toalete scumpe, de lumină și de muzică mă îmbătaseră atât de mult, încât uitasem de tot că mă aflam în fundul Evropei pe marginea Orientului. Și când se sfârși balul și când ieșii din sală și mă găsii iarăși într-un câmp pustiu, nu mă putui opri de a zice cu cea mai adâncă încredințare: în adevăr Valahia este o țară plină de minuni! Una din țările care sunt descrise în **Halima!***

Este fermecător pasajul în care contrastele izbitoare din atmosfera Băltii Albe, realitatea românească în miniatură, dau senzația de viermuială omenească, adevărată stampă orientală: *Nu puteam crede că eram treaz și mă socoteam a fi față la vreo fantasmagorie nepricepută; fantasmagorie cu atât mai curioasă că îmi înfățișa tot soiul de contrasturi, precum: baloane de la Viena cu înhămături necunoscute pe la noi; pălării din Franca cu slice orientale; frace cu arterie; toalete pariziene cu costumuri străine și originale. Mai adăugați la aceste pocnetele și răcnitele poștașilor, mișcarea a trizeci de trăsuri ce se întorcea pe câmp, mulțimea cailor înhămați la dânsule, clopoței ce suna la gâtul lor și în sfârșit efectul noutății acestor lucruri în ochii unui străin, și-așa vă veți putea lesne închipui expresia comică a figurei mele în fața unui spectacol atât de neașteptat.*

Plăcerea scriitorului de a crea prin enumeratii senzația de învălmășeală, de bâlci oriental devine un program: *Pe marginea unei bălți late zării deodată un soi de târg ce nu era târg, un soi de bâlci ce nu era bâlci; o adunătură extraordinară, o înșirare neregulată de corturi, de căsuți din scânduri, de viziunii făcute în rogojini, de brașovence, de cai, de boi, de oamini, care forma de departe una din privelistile cele mai originale de pe fața pământului.*

Manierele occidentale și mania imitației (veche „boală” locală!) se amestecă, straniu, cu apucăturile Orientului, creându-se imaginea unui târg „hilar” în care comicul nu **se face**, ci **este**, tranziția relevând discrepanța dintre esență și aparență: *Înspre sară ne duserăm călări iarăși pe malul bălții cu gând de a face o primblare cu vaporull; dar când văzui mașina ce purta un nume atât de falnic, începui a râde ca un nebun. Vaporul Bălții-Albe era o plută de grinzi, având un cort mare drept acoperiș și două roți mici de moară aninate pe laturile ei. Acele roți care îi meritaseră numele de vapor era învărtite în apă de patru oamini, și prin mișcarea lor purta pomenita pe fața bălții.*

Aceleași intenții și tehnici artistice se întâlnesc în povestirea **Borsec**, în care frânturile umoristice stau alături de notele descriptive și de fiziologii: *În adevăr e un spectacol foarte curios a privi pe toți bolnavii viind din toate părțile dimineața la fântână, cu ochii încă umflați de somn și cu paharele lor în mână. Ei samănă niște vinovați duși la locul osândeii. Pe fața lor e zugrăvită o înfiorare comică ce se mărește cu cât se apropie mai mult de izvor: dar mai ales când se hotărăsc a duce la gură cel dintâi pahar plin de burcut, tabloul ce înfățișează este vrednic de penelul vestitului Gavarni. Mușchii obrazului se zgârcesc, sprâncenele se încrețesc, ochii se dau peste cap, buzele se strâng ca pentru o dulce sărutare și toată fizionomia se preface într-o nevinovată și neprețuită caricatură.* Ușurința în exprimare este a oamenilor volubili, care știu că sunt ascultați și, deci, trebuie să-și pregătească discursul. Acesta este fluent, fără încengături multiple, fiindcă scriitorul urmărește să fie simplu, plăcut, spiritual. Tânărul boier cu tabieturi scrie o proză memorialistică în care spiritul de observație se armonizează cu efuziunea lirică.

Călătoria este doar un motiv pentru introducerea povestirii. Mai mult decât jurnale de călătorie, scrierile în proză ale lui Alecsandri aparțin memorialisticii, descrierea naturală incitând la reflecție: *Lumea întregă atunci era a noastră! Cerul era atât de limpede și de albastru, priveliștea în toate părțile se arăta atât de veselă și măreată, toată firea ne zâmbea cu un farmec atât de dulce! Ce ne păsa nouă... În ceasul acela nime dintre noi nu și-ar fi dat locul său nici măcar pe un tron, pentru că deși zdruncinăturile brștei se înmulțea cu cât ea se înainta pe pietrișul drumului de pe malul Bistriții, cu atât creștea și mulțămirea noastră... (O primblare la munți)*

Așa își scrie Alecsandri proza memorialistică: peisaj și sentiment se armonizează reciproc, pentru a se isca reflecția ce aparține unui om subțire, cu aplecare spre causerie.

Dar cea mai citată operă în proză este **Călătorie în Africa** pe care G. Călinescu o consideră scrisă după „principiul Decameronului”. Zoe Dumitrescu-Buşulenga

spune că prin aceasta ne aduce un plus de maturitate, atât în cromatismul stilului, cât și în tehnica reportericească a înregistrării pe viu și a acumulării detaliilor. Alecsandri intră în „conversație”, dar umorul subtil și plăcerea de a divaga, forța de improvizație care dă literaturii sale aspectul „jocului”, superior însă, și o anumită grație a omului de societate care glosează în jurul a orice, scot proza sa din aceste reguli de clasificare. Cum ne apare omul Alecsandri după lectura **Călătoriei în Africa**? Un bonom cu darul de a emite „considerații confortabile”, un nostalgic după un timp ideal pe care și-l proiectează într-un viitor al neamului, cu nedisimulată simțire românească: *De multe ori am călătorit pe mare și de câte ori m-am depărtat de marginile pământului am simțit inima mea deșteptându-se un dor fierbinte de familie și de patrie. În cele dintâi momente ale plecării, mă cuprinde o jale adâncă ce-mi aduce descurajarea în suflet și o presimțire dureroasă ce mă făcea a crede că nu voi mai videa țărurile și ființele iubite mie, dar în curând vântul răcoritor al mării, legănarea molatică a corabiei și întinderea orizontului îmi schimba șirul ideilor și îmi insufla o mulțămire nespūsă.*

Spre deosebire de alte jurnale de călătorie, acesta este remarcabil și prin reflecțiile autorului în jurul întâmplărilor pe care le relatează sau în jurul peisajelor pe care le descrie: *Cine a gustat viața orientală știe că chieful este partea cea mai importantă a vieții; deci aprinzându-ne țigările și așezându-ne pe jâlțuri americane în formă de leagăn, dăm drumul ochilor să rătăcească pe împregiurimile Tangerului și lăsăm închipuirea să zboare în lumea fanteziei.*

Scriitorul are predilecție pentru descrierea aglomerărilor umane, fiindcă printr-un material etnografic urmărește psihologia unei nații. Forfota bazarului oriental îl atrage pe scriitorul care, venit din țările române, este obișnuit cu lumea pestriță a Balcanilor: *Mulțimea de arabi, de berberi, de negri și de evrei se ceartă, se împung, de la acele ticăloase merinde, ce zac într-un roi de muște; iar de-a lungul pieței doi santuni aleargă sărind și amenințând pe toți trecătorii cu vârful lăncilor ce poartă în mână; un al treilea stă la soare tremurând și zberând ca o capră, un al patrulea se dă de-a tumba, zdrobindu-și trupul de petrele pavelei în onorul lui Mahomed, și un cincilea strigă toată ziua cuvintele: „Sahailic mlihi”, împreunându-și glasul cu sunetul unei cobze cu două strune, numită ghiumbre.*

Alteori, privirea civilizată și cunoștințele în domeniu fac din Alecsandri un Flaubert al nostru, cum spune G. Călinescu, atunci când reconstituie, prinându-i spiritul, arhitectura arabă: *După un lung repaus și o lungă admirare a priveliștei, intrăm în castel prin o poartă dărămată și apoi în curtea Alcazarului, înconjurată cu ziduri nalte și metereze. Palatul sultanilor din Maroc se rădică în stânga curții; trecem pe din dosul lui, apucăm prin niște hrube întunecoase și deodată ne găsim într-un patio, salon mare, descoperit, pavat cu place de cărămizi smălțuite și ornat pe laturile lui cu coloane de marmură albe. Aceste coloane formează de giur împregiur galerii, în care se deschid ușele mai multor camere săpate în stil mauresc.*

Tot geniul oriental se arată în frumusețea boltelor de

lemn scobit și în fantezia arabescurilor de pe pereții acelor camere.

Despre această proză, G. Călinescu afirma că o consideră cea mai actuală dimensiune a creației sale: *Poate că cea mai durabilă parte a operei lui Alecsandri este aceea în proză. Scutit de risipa de silabe și de obligația gravității lirice, scriitorul își revarsă, slobod de a divaga, toate darurile: umor, pictură, înlesnire orientală de povestitor. El n-are invenție, de aceea în substanță toate narațiunile sale sunt jurnale de călătorie. Genul era la modă atunci, ilustrat de Chateaubriand și de Lamartine. Dar lui Alecsandri îi lipsește sentimentul geografic, marea evocare romantică. Ochiul lui e al unui desenator pasionat de detalii inedite, al unui reporter superior, care surprinde exoticul fără a transfigura. Călătoriile lui urmează spiritul acelor ale lui Al. Dumas, foarte gustate atunci, imitate de categoria spiritului critic, de a nota grotescul și pestrițul, fără a strica impresia de studiu a tabloului, o pretenție de*

„umor” flegmatic.

Cititorului de astăzi îi place proza aceasta la hotarul dintre memorialistică și invenție epică, pentru că, împreună cu opera altor scriitori ai epocii, este un document al vieții sociale din prima jumătate a secolului al XIX-lea, dar și unul sufletesc. Toată lumea este de acord că Alecsandri, cu gustul lui rafinat și cu o privire critică, cu o plăcere de a divaga și de a „filosofa”, creează o proză de un farmec deosebit, detașându-se de canoanele structurilor narative tocmai prin aspectul de jurnal literar al acesteia. Într-un fel, Alecsandri reconsideră povestirea, punând accentul pe arta povestitului, pe acel dialog fictiv ce se stabilește între povestitor și ascultător; de aceea, s-a observat, multe dintre prozele sale au un aspect epistolar, tacit refăcându-se această stare de intercondiționare pe care o va duce la desăvârșire Ion Creangă în opera sa și în care povestitor și ascultător se îndeamnă să țină seama unul de celălalt.